

Inventering av punktrutter med inriktning mot ugglor och nattsångare inom Uppsala län 2008

I nom ramen för det nationella projektet Svensk Fågeltaxering har Upplands Ornitologiska Förening och Länsstyrelsen i Uppsala län sedan 2007 ett samarbete för regional populationsövervakning av fåglar som går ut på att inventera de 14 standardrutter som finns i länet en gång per år under perioden 25 maj till 10 juni.

SPARVUGGLAN visslar normalt bara under en kort begränsad period i gryning och skymning under vilken bara ett par av punkterna hinner avlyssnas.
FOTO: ULRİK LÖTBERG

Tabell 1. Fågelarter som skall rapporteras på punktrutterna i Uppsala län.

Storlom	Småfläckig sumphöna	Hökuggla	Vassångare
Rördrom	Morkulla	Pärluggla	Flodsångare
Sångsvan	Enkelbeckasin	Sparvuggla	Gräshoppångare
Vaktel	Dvärgbeckasin	Kattuggla	Sävsångare
Trana	Storspov	Slaguggla	Busksångare
Vattenrall	Gök	Lappuggla	Kärrsångare
Rörhöna	Berguv	Nattskärna	Rörsångare
Kornknarr	Hornuggla	Trädlärka	Trastsångare
Mindre sumphöna	Jorduggla	Näktergal	Härmsångare

Resultaten från de två inledande åren kan man läsa om på annan plats i detta nummer av FiU (Douhan 2009). Inventeringen av standardrutter är tidsmässigt upplagd för att täcka in ett optimalt antal häckande arter, men innebär att vissa fåglar till stora delar förbises, främst därför att de har huvudsaklig revirhävdning under andra delar av dygnet eller på året. I Uppsala län gäller det dessutom i hög grad fåglar som, ur nationellt perspektiv, håller mycket starka och viktiga populationer t.ex. ugglor och vissa s.k. nattsångare (se Ta-

bell 1). Förra året inleddes därför i Uppsala län ett försök att komplettera standardrutterna med punktrutter, totalt 15 områden jämnt spridda över länet. Upplägget är av praktiska skäl inte möjligt att staka ut lika randomiserat som standardrutterna, men målet har varit att hålla sig till motsvarande kartblad för dessa (Tabell 2). De 20 avlyssningspunkterna à 5 minuter har upprättats med minst 2 km mellanrum efter en 40–50 km lång sträcka längs icke bommade och i vinterväglag farbara bilvägar. För optimal täckning inventeras

En översikt av de 15 punktrutter som inventerades under 2008.

På kartan syns även 2 ytterligare rutter i sydost som ligger i Uppland, men inom Stockholms län.

KARTA: ULRIK LÖTBERG

varje rutt vid tre tillfällen varje år: i mars, i april och i juni. Två tillfällen på vårvintern för att gardera sig för den som alltid oberäkneliga uggleaktiviteten och ett tillfälle under försommaren för att täcka in oftast ganska sent anländande nattsångare samt tiggande ugglekullar (katt- och hornuggla).

Med undantag av 2 rutter under period 1 och en annan rutt under period 3, genomfördes alla planerade inventeringar, totalt alltså 42 tillfällen, vilket får anses vara en mycket bra täckning under det inledande pilotåret. Inte minst eftersom vädret under både period 1 och 3 bjöd på många nätter med förhållandevis ogynnsamma förhållanden. Då rutternas har gjorts upp utifrån kartor blev det förstås så att en del punkter av praktiska skäl fick komma att flyttas något, det var dock till slut en mycket liten andel som krävde detta. Målet är att dessa punkter skall fastställas till inventeringarna under 2009, då rutternas även i möjligaste mån skall kompletteras med GPS-koordinater och uppdaterade kartor.

EN SAMMANFATTNING AV det första årets inventeringar ger en fingervisning om vilka data det går att samla in om de olika arternas förekomst. Det kan konstateras att det under inventeringarna totalt noterades drygt 600 revir av 27 olika arter. 12 av arterna noterades i tvåsiffriga antal och talrikast var morkulla tätt följd av kattuggla med totalt närmare

100 revir vardera. För att få ihop någon vettig statistik med möjlighet att uttala sig om trender krävs det datainsamling under ett flertal år, och målet är därför långsiktigt ställt. Inte minst vad gäller de mer ovanliga arterna krävs det ganska omfattande serier innan man kan drista sig till att uttala sig om eventuella populationsförändringar. Nedan följer lite reflektioner kring de olika arterna som noterats under inventeringarna och hur punktrutterna kan bidra till övervakning av de uppländska bestånden.

SÅNGSVAN OCH TRANA är två arter som ökat kraftigt i antal under de senaste decennierna och faktum är att den första kända häckningen av sångsvan i Uppland i modern tid var så sent som 1974. Fåglarna är som mest vokala i mars och hörs betydligt mer sporadiskt redan i början av april, de flesta noterades också under period 1. Arterna räknas regelbundet under sin flyttning och punktrutterna får anses vara en komplettering där man av naturliga skäl registrerar betydligt färre individer. Sångsvan är annars ganska tacksam att inventera eftersom de häckar i sjöar och vattendrag och i de flesta fall är lätta att få syn på, men det är förstås resurskrävande och kan inte göras årligen.

Med reservation för enstaka dubbelräkningar hävdade 34 rördrommar revir längs 10 av de 15 punktrutterna. Denna häger är helt

Tabell 2. Kartblad och benämning av de 15 rutternas i Uppsala län.

11H:SV Enköping–Hummelsta	12H:NO Östervåla–Tierp
11H:SO Hjälsa–Ekolsund	12I:SV Vendel
11H:NV Heby–Fjärdhundra	12I:SO Gisslaren–Pansarudden
11H:NO Skogs-Tibble–Vänge	12I:NV Flororna–Dannemora
11I:NV Funbo–Lagga	12I:NO Östhammar–Harg
11I:NO Knutby–Faringe	13H:SO Marma Skjutfält
12H:SV Huddunge	13I:SV Hållnäs
12H:SO Sörsjön–Skuttunge	

Period 1: Mellan 5 mars – 5 april, helst 10–25 mars. Klockslag: 19–23 (vintertid)

Period 2: Mellan 10 april – 10 maj, helst 10–30 april. Klockslag: 00–04

Period 3: Mellan 1–30 juni, helst 5–20 juni. Klockslag: 23–03

bunden till större vassbälten och antagligen ger riktade inventeringar av länets vassjöar en bättre och mer heltäckande bild. Arten hörs dock långt och är så pass talrik att trender säkert går att skönja utifrån punktruttsprotokollen.

Dvärgbeckasinens status som häckfågel i Uppland är ganska dåligt kartlagd, men arten reproducerar sig här sannolikt ganska sporadiskt. Lämpliga biotoper finns i myrmarker med förekomst främst i de norra delarna av landskapet. Arten noteras liksom sin större släkting dubbelbeckasinen fåtaligt på vårarna i form av spelande rastande fåglar. Den "galopperande" individ som noterades längs Laggarutten i slutet av april var med all säkerhet endast förbipasserande. Vad gäller dess betydligt talrikare släktingar enkelbeckasin och morkulla (56 respektive 96 revir), kan man konstatera att punktrutterna täcker in dessa arter betydligt bättre än standardrutterna där man förutom på Florarnarutten (gott om enkelbeckasin) endast hade ströexemplar. I likhet med några av de andra inventeringsarterna så missas förstår många revir eftersom båda fåglarna är som aktivast i gryning och skymning eller i starkt månsken. Intressant var att flest morkullor faktiskt noterades under den sista perioden i juni. Arten är ju annars på plats tidigt, de första spelande fåglarna börjar patrullera himlen vanligen redan i början av mars. Enkelbeckasinen anländer några veckor senare och var som aktivast under period 2. Storspov bokfördes med endast 3 spelande exemplar och framtida inventeringar får utvisa om detta var en slump eller om det speglar artens numera vikande numerärer i landskapet. Standardrutterna gav dock liknande låga siffror, bara två stycken sågs eller hördes under 2008.

MER GLÄDJANDE VAR att så många som 48 kornknarrar hördes fördelade på elva av rutternas. Fördelningen får dock sägas vara något snedfördelad med hela 29 individer spelande längs ruten som täcker in Marma skjutfält! Uppland är onekligen numera ett av artens starkaste fästen i landet. Intressant i sammanhanget är att arten under senare år allt

oftare nyttjar yngre hyggen. Anledningen till detta är inte känd, men det kan naturligtvis vara ett illavarslande tecken på att kornknarren är hårt trängd i sin tidigare föredragna jordbruksmiljö.

Av övriga sumphöns – vattenrall, småfläckig sumphöna och rörhöna – hamnade som väntat endast en handfull individer vardera i protokollet. Vattenrallen är förvisso ganska vanlig och ljudlig av sig men häckar främst vid våra vassjöar och lite större vassbevuxna vattendrag, vilka täcks in dåligt av punktrutterna. Småfläckig sumphöna tycks ha fört en ganska tynande tillvaro i Uppland senaste åren, och det blir intressant att se om en eventuell framtida återhämtning går att läsa av i resultaten från punkruttsinventeringarna. Rörhönan är antagligen vanligare i Uppland än vad man kan tro, arten är ganska hemlig av sig och föredrar sällan besökta småvatten både i öppnare och i mer skogspräglad miljö. Det skulle vara intressant att se vad en inventering av länets alla viltvatten skulle resultera i!

Om kornknarren så smått har börjat nyttja alternativa biotoper i Uppland så är vakteln fortsatt helt knuten till jordbruksmark. Arten är inte vanlig och förekomsten är koncentrerad till de södra och sydöstra delarna av Uppland. Totalt fem individer noterades vid Hjalsta, Skogs-Tibble och vid Lagga illustrerar detta väl.

SEX AV LANDETS ugglearter häckar med säkerhet varje år i Uppland men antalet häckande par av de olika arterna kan variera påtagligt från år till år beroende på födotillgång. De i särklass mest noterade ugglorna var kattuggla (93 revir) och slaguggla (60 revir). Båda arterna lämpar sig väl för denna typ av inventering, deras läten hörs långt och de kan spela under en stor del av natten. Hornuggla och sparvuggla måste de flesta år anses vara minst lika talrika i landskapet som de två Strix-ugglorna, men noterades inte alls i samma utsträckning (13 respektive 4 revir). Förklaringen är att dessa två ugglor är svårare att inventera, hornugglan spelar mer sporadiskt och dess läten hörs dessutom inte

särskilt långt och sparvugglan visslar normalt bara under en kort begränsad period i gryning och skymning under vilken bara ett par av punkterna hinner avlyssnas. Slagugglan har i Uppland sin för landet sydligaste utbredning och numerären har under senare decennier varit i stadigt ökande. Arten gynnas av ett tilltagande hyggesbruk, men är samtidigt beroende av högstubbar för häckningen varför holkuppsättning anses vara en lika viktig faktor för artens framgång. Kattugglan påverkas troligen lokalt negativt av ökande slaguggle- och mårdstammar. Inventeringsmaterialet bekräftar också att arten är vanligare i de sydligare delarna av landskapet där få eller inga slagugglor håller revir, men det ska väl påpekas att det delvis speglar den större arealandelen jordbruksmark här nere. Berguven har återhämtat sig bra efter den värsta kräftgången under 60- och 70-talen. Fortfarande är den vanligast i skärgårdsmiljö och artificiella biotoper som stenbrott och soptippar. Arten anses annars ha sin största utbredning i inlandet i den sydöstra delen av landskapet, men vid årets inventering saknades arten helt i protokollen. Antagligen en tillfällighet, men arten kommer antagligen inte att noteras mer än undantagsvis med nuvarande numerärer. Dessutom är uven som mest aktiv riktigt tidigt på säsongen och hörs mest i skymningen vilket minskar möjligheten att uppmärksamma arten under inventeringarna. Totalt 5 olika pärlugglor utspridda på lika många rutter registrerades vilket får anses vara en väntad siffra numera med tanke på att arten verkar ha minskat kraftigt i Uppland från slutet av förra seklet, med endast 20–30 revirhävdande hanar noterade i hela landskapet de senaste åren. Arten är känd för att vara väldigt beroende av gnagartillgången och kan variera i antal mycket kraftigt från år till år. Det är svårt att uttala sig om höstens stora flyttinvasion, som märktes i princip i hela landet, är ett positivt eller negativt tecken. God reproduktion kan förstås vara bidragande, men normalt brukar dock många uggleobservationer vara ett resultat av gnagarkrascher längre norrut. Hökuggla, jorduggla och lappuggla är sporadiskt

förekommande i landskapet och häckningar, eller misstanke om sådana, rapporteras långt ifrån årligen. Ingen av dessa arter påträffades heller under årets inventeringar och i den mån de registreras i framtiden kommer det att bli tal om slumpartade fynd. Lappuggla har dock uppvisat en klart ökande trend i sitt södra utbredningsområde och med betydligt fler höst- och vinterfynd i landskapet, inte minst den här ugglepräglade vintern, kanske man kan hoppas på att det hittas fler revirhävdande fåglar under våren de kommande åren.

Nattskärria är ett av kanske lite för många sorgebarn i den svenska fågelfaunan, även om numerärerna tycks ha stabiliserats något de senare åren. Orsakerna till minskningen under de senaste 50 åren är inte helt lätt att kartlägga, arten är i själva verket gynnad av viss mänsklig påverkan i och med sina krav på hyggesartade skogsbiotoper med hållmark i glesa tallskogar. Arten noterades i alla fall på två rutter, inklusive den på för arten klassiska Hållnåshalvön där 5 revir bokfördes.

AV DE DUSSINET tättingarter som ingår i punktrutterna var näktergal överlägset vanligast med minst 64 revir medan gräshoppsångare var ohotad tvåa med 28 revir. Faktum är att övriga arter alla noterades med max 5 revir vilket illustrerar att det rör sig om antingen ganska ovanligt förekommande arter eller sådana knutna till vassjöar och större vattendrag som alltså täcks in dåligt längs punktrutterna. Detta gäller sävsångare och i synnerhet trastsångare, rörsångare och vassångare. Dessa fåglar blir förstas svårare att utvärdera om det inte sker tydliga ökningarna av populationerna. Man kan diskutera om även buskskvätta bör tas med till årets inventering då arten sjunger flitigt även nattetid och lämpar sig för denna typ av inventering.

Peter Schmidt
Norrlandsgatan 38B
752 29 Uppsala
Tel: 073-4027754